

บทที่ ๑

บทนำ

ภูมิหลัง

ภาคอีสานเป็นภูมิภาคขนาดใหญ่ที่มีพื้นที่ประมาณ ๑ ใน ๓ ของประเทศไทย มีวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ ซึ่งแบ่งตามภาษาพูดได้ ๓ กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว กลุ่มวัฒนธรรมเขมร ส่วย (ญาย) กลุ่มวัฒนธรรมไทยโคราช หรือ ไทยเบ็ง ทั้ง ๓ กลุ่มนี้มีภาษาพูด และตัวอักษรใช้ในประชาคมแตกต่างกันไป นั่นคือ กลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ใช้ภาษาอีสานมีอักษรตัวธรรม (อักษรสกุลอักษรมอญ) และ อักษรไทยน้อย (อักษรสกุลพระยาสิทธิ) กลุ่มวัฒนธรรมเขมร ส่วย (ญาย) ใช้ภาษาเขมร อักษรขอม กลุ่มวัฒนธรรมไทยโคราชใช้ภาษาถิ่นโคราชใช้อักษรไทยราชการและอักษรขอม เหมือนกับภาคกลาง

เมื่อศึกษาทางด้านวรรณกรรมในภาคอีสานแล้วส่วนใหญ่มักจะหมายถึง วรรณกรรมกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ซึ่งได้แพร่กระจายไปยังกลุ่มวัฒนธรรมเขมร - ส่วย (ญาย) และกลุ่มวัฒนธรรมโคราช (ไทยเบ็ง) ด้วย อย่างไรก็ตามกลุ่มเขมร - ส่วย (ญาย) และไทยโคราช ก็มีวรรณกรรมของตนเองอีกต่างหากซึ่งนิยมเรียกชื่อว่า วรรณกรรมเขมรและวรรณกรรมโคราช ตามลำดับ (ธวัช ปุณ โฉมทก. ๒๕๔๒ : ๔๐๓๓) วรรณกรรมอีสาน เกิดจากภูมิปัญญา ของปราชญ์พื้นบ้านที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อสนองความต้องการของสังคมทั้งด้านความบันเทิงใจ คติสอนใจ ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และสาระความรู้

วรรณกรรมอีสานในสมัยต้น ๆ ก่อนได้รับคำสอนในพุทธศาสนาก็มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งสะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้านในรูปมุขปาฐะที่บอกเล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง ผีสางเทวดา โชคชะตาและฤกษ์ยาม แต่ในสมัยที่ภาคอีสานเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนา จึงมีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ผสานกับความเชื่อเดิม โดยการจารึกวรรณกรรมลงในใบลานเป็นหนังสือผูก วรรณกรรมอีสานในช่วงนี้จึงมีคุณค่าทั้งทางคติโลกและคติธรรม (สุภณ สมจิตศรีปัญญา. ๒๕๕๐ :

วรรณกรรมอีสานมีเนื้อหาสาระ แบ่งออกได้ ๕ ประเภท ได้แก่ วรรณกรรมทางพุทธศาสนา วรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมนิทาน และวรรณกรรมเบ็ดเตล็ด (ธวัช ปุณฺณโกทก. ๒๕๔๔ : ๔ - ๒๐) วรรณกรรมอีสานล้วนได้รับอิทธิพลอย่างมากจากพุทธปรัชญา ซึ่งผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ได้รับการปลูกฝังถ่ายทอดจริยธรรมตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาสืบต่อกันมา วรรณกรรมบางเรื่องได้บันทึกสภาพความเชื่อของสังคม ถึงแนวคิด ผ่าพันธุ์ดั้งเดิมให้สอดคล้องกับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านมีพื้นฐานจากพุทธปรัชญาเป็นมรดกให้后人ได้เลือกสรรนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมสืบมา

วรรณกรรมอีสานบางเรื่องกล่าวถึงคติโลกล้วน ๆ เป็นต้นว่า การดูฤกษ์ยามตำราหมอดู บทสูตรขวัญต่าง ๆ บางเรื่องกล่าวถึงคติธรรมล้วน ๆ อาทิ ธรรมจักรกัปปวัตตสูตร บางเรื่องกล่าวถึงทั้งทางโลกและทางธรรม เช่น ขอดคำสอน สังคาลสูตร และคติโลกคติธรรม เป็นต้น

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยได้พบวรรณกรรมเรื่องคติโลกคติธรรมเป็นฉบับที่ สุภณ สมจิตศรีปัญญา ปรึวรรตจากหนังสือผูกใบลาน จารด้วยอักษรธรรม วรรณกรรมอีสานเรื่องนี้ เป็นวรรณกรรมทางโลกและทางศาสนาเรื่องหนึ่งที่มีความน่าสนใจเนื่องจากเนื้อหา มีการกล่าวถึงคติทางโลกและคติทางธรรมให้มีผลต่อมวลมนุษยชาติร่วมกัน โดยผู้แต่งนำหัวข้อธรรมะจากปัญญาธิกัถ ซึ่งเป็นคัมภีร์ในพระสุตตันตปิฎก แยกออกเป็น ๕ หมวด ใหญ่ ๆ ได้แก่ ทัพนิกาย คือ คำสอนขนาดยาว มัชฌิมนิกาย คือ คำสอนขนาดกลาง สังยุตตนิกาย คือ คำสอนตามกลุ่มของเนื้อหาบุคคลและสถานที่ อังคุตตรนิกาย คือ เรื่องเกี่ยวกับธรรมคำสอนตามจำนวนข้อธรรม ขุททกนิกาย คือ คำสอนเบ็ดเตล็ด (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. ๒๕๒๕ : ๗ - ๘) เหล่านี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อค้ำจุนให้ชาวโลกอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้นวรรณกรรมอีสานเรื่องนี้มีเนื้อหารวมเรื่องสั้น ๆ หลายเรื่องจากนิกายต่าง ๆ ดังกล่าวมา แต่ละเรื่องมีเนื้อหาแนวคิดต่างกัน เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า ถ้าศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียดน่าจะได้สาระตะอันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนทั้งทางโลกและทางธรรมตามชื่อของวรรณกรรม ซึ่งเป็นใจความสำคัญของเรื่องนี้ ที่มีเนื้อหาอ้างอิงจากพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนา

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเกิดแรงงูใจใคร่ที่จะวิเคราะห์สาระสำคัญจากวรรณกรรมอีสานเรื่องคติโลกคติธรรมที่กวีใช้วาทศิลป์ (Rhetoric) ประพันธ์จากหลักพุทธศาสนา

มีประโยชน์ด้านให้คุณธรรม จริยธรรม เกิดองค์ความรู้ให้ชาวอีสานได้เป็นคติดำเนินชีวิต
จนเป็นดินแดนที่สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (อ้วน ตีสโล) นักปราชญ์อีสาน ให้สมัญญานามว่า
เป็นดินแดนแห่งคนดี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อวิเคราะห์ศิลปะการประพันธ์ที่ปรากฏวรรณกรรมอีสานเรื่อง
คดีโลกคดีธรรม
๒. เพื่อวิเคราะห์คุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่อง
คดีโลกคดีธรรม

ความสำคัญของการวิจัย

๑. ทำให้ทราบศิลปะการประพันธ์วรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโลกคดีธรรม และ
เป็นขบับในการประพันธ์วรรณกรรมอีสาน
๒. ทำให้ทราบคุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่อง
คดีโลกคดีธรรม
๓. เป็นการสืบทอดองค์ความรู้ของปราชญ์พื้นบ้านอีสานและเผยแพร่แก่ผู้สนใจ
วรรณกรรมท้องถิ่นต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

ศิลปะการประพันธ์ หมายถึง รูปแบบการใช้ภาษา การใช้ถ้อยคำและโวหาร
ที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโลก คดีธรรม

คุณธรรม หมายถึง ลักษณะคุณงามความดี และเป็นที่ยอมรับของสังคมว่า
เป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นอันมีรากฐานมาจากคำสอนทางพุทธศาสนาและ
จารีตประเพณีในท้องถิ่นอีสานที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องคดีโลกคดีธรรม

จริยธรรม หมายถึง ข้อปฏิบัติและข้อที่ควรละเว้น ซึ่งชาวอีสานยอมรับและ
ปฏิบัติร่วมกัน อันมีรากฐานมาจากคำสอนทางพุทธศาสนาและจารีตประเพณีในท้องถิ่นอีสาน

ที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องคติโลกคติธรรม

คติโลก หมายถึง เรื่องทางโลก คติแห่งโลกหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านที่ปรากฏ
ในวรรณกรรมอีสานเรื่องคติโลกคติธรรม

คติธรรม หมายถึง เรื่องทางธรรม คติแห่งธรรมหรือเรื่องทางศาสนาที่ปรากฏ
ในวรรณกรรมอีสานเรื่องคติโลกคติธรรม

ปัญญา หมายถึง นิกายทั้ง ๕ ในพระสูตรตันตปิฎก คือ ที่มิกาย ว่าด้วย
พระสูตรหรือพระธรรมเทศนาขนาดยาว มัชฌิมนิกาย ว่าด้วยพระสูตรหรือพระธรรมเทศนา
ขนาดกลาง ไม่ยาวหรือสั้นเกินไป สังกยุตตนิกาย ว่าด้วยพระสูตรหรือพระธรรมเทศนา
อันประมวลธรรมะหรือเรื่องราวไว้เป็นพวก ๆ อังคุตตรนิกายว่าด้วยพระสูตรหรือพระธรรม
เทศนาเป็นข้อ ๆ ตามลำดับจำนวน ขุททกนิกาย ว่าด้วยพระสูตรหรือพระธรรมเทศนา
เบ็ดเตล็ด รวมทั้งภายีของพระสาวก ประวัติต่าง ๆ และชาดก ที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน
เรื่องคติโลกคติธรรม

ข้อตกลงเบื้องต้น

๑. การใช้อักษรย่อคัมภีร์พระไตรปิฎกในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะเรียงตามลำดับ
พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๑๕ ดังนี้

ที.มหา.	สุตตันตปิฎก ที่มิกาย มหาจุล
ที.ปา.	สุตตันตปิฎก ที่มิกาย ปาฎิกวค
ม.ม.	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มุลปณาสก
ม.อุป.	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณาสก
ส.ส.	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิกาย สกถาวค
อง.ติก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติคนิปาต
อง.จตุกก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิปาต
อง.ปญจก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิปาต
อง.ฉก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิปาต
อง.สตตก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตตกนิปาต
อง.ทสก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิปาต

พ.ธ.	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย ชมมปท
พ.อิติ.	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตค
พ.สุ.	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิปาต
พ.เถร.	สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย เถรเถร
พ. ชา. เอก.	ขุททกนิกาย ชาตค เอกนิปาต
พ. ชา. จตุกก.	ขุททกนิกาย ชาตค จตุกกนิปาต
พ. ชา. ปญจก.	ขุททกนิกาย ชาตค ปญจกนิปาต
พ. ชา. ฉก.	ขุททกนิกาย ชาตค ฉกนิปาต
พ. ชา. สตุตค.	ขุททกนิกาย ชาตค สตุตคนิปาต
พ. ชา. คีส.	ขุททกนิกาย ชาตค คีสนิปาต
พ. ชา. เทรส.	ขุททกนิกาย ชาตค เทรสนิปาต
พ. ชา. ทสก.	ขุททกนิกาย ชาตค ทสกนิปาต
พ. ชา. เอกทสก.	ขุททกนิกาย ชาตค เอกาทสกนิปาต
พ. ชา. ทก.	ขุททกนิกาย ชาตค ทกนิปาต
พ. ชา. วิส.	ขุททกนิกาย ชาตค วิสนิปาต
พ. ชา. ปกนิมก	ขุททกนิกาย ชาตค ปกนิมกนิปาต
วิ. จุล.	วินยปิฎก จุลลวักค
วิ. มหา.	วินยปิฎก มหาจกค
วิ. มหาวิภงค.	วินยปิฎก มหาวิภงคคสุต
อภิ. วิภงค	อภิธรรมปิฎก วิภงค

๒. การอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทยใช้ระบบระบุ เล่ม / ข้อ / หน้า เช่น
 อง. ทสก. ๒๔ / ๓๗ / ๘๘ หมายความว่า การอ้างอิงนั้นระบุคัมภีร์สุตตันตปิฎก
 อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕ เล่มที่ ๒๔ ข้อที่ ๓๗ หน้าที่ ๘๘ เป็นต้น